

**ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРЛАРИ ФАОЛИЯТИДА ТИЗИМЛИ
КАМЧИЛИК ВА ҚОНУН БУЗИЛИШЛАРИ ҲАМДА УЛАРНИ
БАРТАРАФ ЭТИШ**

Ўзбекистон Республикаси

ИИВ Академияси 3-босқич

316-гуруҳ курсанти

Тургунов Акмал Камолiddин ўглининг

мақоласи

Анотатсия:Профилактика инспекторлари фаолиятида тизимли камчиликлар ва қонун бузилишлари аниқланиши,уларнинг келиб чиқиш сабаблари ва уларга имкон бераётган шароитларни аниқлаш,профилактика инспекторларини жамиятда обросини ошириш.Фуқороларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини химоя қилишда камчиликларга ёл қўймасликни таминлаш.

ANNOTATION :To identify systemic deficiencies and violations of the law in the activities of preventive inspectors,to determine the causes of their origin and the conditions that enalde them.increasing the reputation of prevention inspectors in society,protecting the right and freedoms of citizens.

Калит сўзлар: Профилактика инспектори, ИИО, жамият, фуқоролар, хавфсизлик, жиноятчилик, таянч пунктлар, маъмурий ҳудуд, ҳуқуқбузарлик, ислохотлар,демократия

КИРИШ

Мамлакатимизда жиноятчиликка қарши кураш ва унинг олдини олиш борасида ички ишлар органларининг фаолияти замон талабларига жавоб бера оладиган даражада, мазмун-моҳиятига кўра кенг кўламли ислохотлар амалга оширилди ва улар давом эттирилмоқда.

Таъкидлаш жоизки, бугунги кунда ҳар бир маҳалла энг олис, чекка қишлоқ ва овулларимизгача халқ билан ишлайдиган унинг дарди ғамига ҳамдard, қувонч, ташвишига шерик ва ҳамнафас бўлишга маънавий жиҳатдан қодир профилактика инспекторлари фаолият кўрсатишига керакли шарт-шароитлар яратилди. Профилактика инспекторларининг таянч пунктларида жамоатчилик аъзолари билан бир бинода фаолият олиб боришларига алоҳида эътибор қаратиб келинаётганлиги муҳим аҳамиятга этадир.

Хозирги кунда ички ишлар органларининг профилактика хизматлари томонидан кенг жамоатчилик ёрдамига таянган холда маъмурий ҳудудларда жамоат тартибини сақлаш, фуқаролар хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарлик ва жиноятларнинг олдини олишни таъминлашга эришилмоқда.

Ички ишлар органларининг энг қуйи тизими ҳисобланган ИИОларининг таянч пунктларида хизмат қиладиган профилактика инспекторларининг фаолияти ривожланган давлатлар тажрибалари ва маҳалла институтини инобатга олган ташкил этилган бўлиб, бугунги кунда жамиятда жамоат тартибини сақлаш, фуқаролар хавфсизлигини таъминлаш, жиноятларнинг олдини олиш каби бир қанча вазифаларни бажариб келмоқда.

Ички ишлар органлари профилактика инспекторларининг фаолиятида муҳим вазифалардан бири қонун устуворлигини таъминлаш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишдир.

Шу боисдан соҳани малакали ва билимли кадрлар билан таъминлаш, уларни жой-жойига қўйиш, касбий билим ва малакаларини шакллантириш, қонунларга риоя этган ҳолда хизмат олиб боришларини таъминлаш муҳим аҳамият касб этади. Ушбу масалалар ўз ечимини топгандагина ички ишлар органи ходимларига халқнинг ишончи уйғонади.

Мамлакатимизда жиноятчиликка қарши кураш ва унинг олдини олиш борасида ички ишлар органларининг фаолияти замон талабларига жавоб бера оладиган даражада, мазмун-моҳиятига кўра кенг кўламли ислохотлар амалга оширилди ва улар давом эттирилмоқда.

Таъкидлаш жоизки, бугунги кунда ҳар бир маҳалла энг олис, чекка қишлоқ ва овулларимизгача халқ билан ишлайдиган унинг дарди ғамига ҳамдард, қувонч, ташвишига шерик ва ҳамнафас бўлишга маънавий жиҳатдан қодир профилактика инспекторлари фаолият кўрсатишига керакли шарт-шароитлар яратилди. Профилактика инспекторларининг таянч пунктларида жамоатчилик аъзолари билан бир бинода фаолият олиб боришларига алоҳида эътибор қаратиб келинаётганлиги муҳим аҳамиятга этадир.

Ҳозирги кунда ички ишлар органларининг профилактика хизматлари томонидан кенг жамоатчилик ёрдамига таянган ҳолда маъмурий ҳудудларда жамоат тартибини сақлаш, фуқаролар хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарлик ва жиноятларнинг олдини олишни таъминлашга эришилмоқда.

Ички ишлар органларининг энг қуйи тизими ҳисобланган ИИОларининг таянч пунктларида хизмат қиладиган профилактика инспекторларининг фаолияти ривожланган давлатлар тажрибалари ва маҳалла институтини инобатга олган ташкил этилган бўлиб, бугунги кунда жамиятда жамоат тартибини сақлаш, фуқаролар хавфсизлигини таъминлаш, жиноятларнинг олдини олиш каби бир қанча вазифаларни бажариб келмоқда.

Ички ишлар органлари профилактика инспекторларининг фаолиятида муҳим вазифалардан бири қонун устуворлигини таъминлаш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишдир.

Шу боисдан соҳани малакали ва билимли кадрлар билан таъминлаш, уларни жой-жойига қўйиш, касбий билим ва малакаларини шакллантириш, қонунларга риоя этган ҳолда хизмат олиб боришларини таъминлаш муҳим аҳамият касб этади. Ушбу масалалар ўз ечимини топгандагина ички ишлар органи ходимларига халқнинг ишончи уйғонади.

Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари профилактика хизматлари тизимларида амалга оширилган ислоҳотлар давом эттирилиб, Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 майдаги “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги Қонунинг қабул қилиниши профилактика инспекторларининг жиноятларни очиш ва айбдорларни фош этиш фаолиятини тубдан имкониятларини оширди. Ушбу қонуннинг қабул қилиниши аввало ИИОларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикасини яъни жиноятчиликка қарши кураш амалиётида энг самарали йўналишишини белгилаб берди. Хусусан, ҳуқуқбузарликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи орган ва муассасаларнинг ваколатларини белгилаб берилиши, шунингдек уларнинг фаолиятини мувофиқлаштирувчи кенгашларнинг тузилиши ушбу соҳадаги ишларнинг сифатини яхшилашга ва самарадорлигини ошишига хизмат қилади.

Ўзбекистон Республикасининг Конституциямизнинг 13-моддасида “Ўзбекистон Республикасида демократия умуминсоний принципларга асосланади, уларга кўра инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, кадр-қиммати ва бошқа дахлсиз ҳуқуқлари олий қадрият ҳисобланади. Демократик ҳуқуқ ва эркинликлар Конституция ва қонунлар билан ҳимоя қилинади. Фуқароларнинг Конституция ва қонунларда мустақамлаб қўйилган ҳуқуқ ва эркинликлари дахлсизлиги давлат томонидан таъминланади” деб кўрсатиб қўйилган. Зеро, давлатнинг бош вазифаларидан бири инсон ҳақида ғамхўрлик қилишдир.

«...Ўзбекистонда бангифурушликка, жиноятчиликка қарши олиб борилаётган шафқатсиз курашни авваламбор ўзимизнинг порлоқ келажагимиз учун кураш деб биламан»¹. Демократик давлат ўз фуқароларига тинч яшаш ва меҳнат қилиш имконини тўла таъминлаб бермоғи керак. Лекин, айти замонда жиноятчиликка қарши кураш шунчаки кампанияга айланиб кетмаслиги лозим. Бу иш – давлат сиёсатининг асосий принципларидан бири бўлмоғи керак².

Жамиятда, унинг айрим ҳудудлари ва соҳаларида криминоген вазиятнинг мураккаблашуви қуйидаги омиллар билан боғлиқ бўлди:

биринчидан, ушбу жараён республикада жуда ноқулай иқтисодий-ижтимоий шароитда бошланди. «Аҳолининг мутлақ кўпчилиги қашшоқликда кун кечираётган эди. Аҳолининг демографик таркиби боқимандаларнинг сони кўп бўлишини олдиндан белгилаб қўйган эди. Республика аҳолисининг деярли тўртдан уч қисми ўзининг энг зарурий эҳтиёжларини ҳам қондиришга қодир эмас эди»³;

иккинчидан, маъмурий буйруқбозлик усулида жамиятни бошқариш даврида аҳолининг кўпчилигида шаклланган бир текисчилик психологиясининг мавжудлиги. «Бундай шароитда одамлар ўз имкониятини ишга солмайди, балки юлғичлик, меҳнатсиз даромад олиш, ижтимоий тўловлардан текинга фойдаланиш ҳисобига яхши турмушни таъминлашнинг номақбул йўллари топишга уринади. Бир текисчилик юз бераётганини ва ўз меҳнати баҳоланмаганини кўрган одам эса ранжийди, унинг тафаккури ўзгаради»⁴;

учинчидан, бозор иқтисодига ўтиш даврида ислохотларни амалга оширишдек масъулиятли вазифаларни бажаришда айрим шахсларнинг суиистеъмолликлари, хато ва камчиликлари. «Ислохотлар ривожига халқ ўз тақдирини ишониб топширган раҳбарларига ҳам боғлиқ. Биз жамиятни қонун асосида ва қонун ёрдамида бошқаришга аҳд қилган эканмиз, ислохот қисматини айрим расмиятчилар қўлига топшириб қўймаслигимиз зарур. ...Минг афсуслар билан айтишимиз керакки, олижаноб ва улуғвор ниятлар, одамларнинг ғам ва ташвишлари, муаммо ва юмушлари четда қолиб, вазифада ўтирган айрим мансабдорлар ўйинчига айланиб, бир-бирининг жойини олиш, амал таллашиш билан овора... Шу каби ирқит ҳаракату интилишда юрган кимсалар бу беш кунлик дунёни, охиратни мутлақо ўйламайдилар. Уларга инсоф, меҳру оқибат тушунчалари мутлақо бегона... Улар қўл остидаги одамларга етарли эътибор бермайди, ўзидан юқори одамлар олдида эса, саккиз букилиб салом беради. Ишни билмайди десангиз, ўз манфаати йўлида шундай ишлатадики, ҳайрон қоласиз... Бугунги ўтиш давридан фойдаланиб, баъзи бир нафс балоси гирдобига тушган раҳбарлар ўз манфаатини кўзлаб, нопок йўлларга, ҳатто жиноят йўлига ўтиб кетаётган ҳолларни учратиш мумкин»;

тўртинчидан, маъмурий буйруқбозликнинг, жамиятда объектив равишда вужудга келган ва бозор муносабатларига ўтиш давридаги қийинчиликлар таъсирида яна ҳам чуқурлашган инқирознинг оқибати сифатида миқдор ва сифат жиҳатдан ўсиб келган жиноятчиликнинг, айниқса унинг уюшган, ёпиқ ва қабиҳ тури бўлган коррупция ва порахўрликнинг мавжудлиги.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ички ишлар органларининг фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, жамоат тартибини, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда уларнинг масъулиятини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2017 йил 10 апрелдаги ПФ-5005-сонли Фармонида ички ишлар органлари фаолиятида тўпланиб қолган қуйидаги тизимли камчиликлар уларнинг фаолиятига тўсиқ бўлаётганлиги кўрсатиб ўтилди:

биринчидан, республика, ўрта ва қуйи бўғиндаги бўлинмалар ўртасида асосий вазифа ва функциялар аниқ тақсимланмагани ҳар бир ходимнинг фаолияти устувор йўналишларини ва ишнинг пировард натижаси учун шахсий жавобгарлигини белгилашни қийинлаштирмоқда;

иккинчидан, амалдаги ташкилий-штат тузилмалари куч ва воситалардан оқилона фойдаланишни таъминламайпти, оқибатда марказий ва ўрта бўғиннинг баъзи хизматларида етарли иш ҳажми бўлмай туриб, керагидан ҳам ортикча штат бирликлари сақланиб турган бир пайтда, қуйи бўлинмалар зиммасига ҳаддан зиёд хизмат вазифалари юкланишига олиб келмоқда;

учинчидан, ички ишлар органлари мансабдор шахслари, шу жумладан профилактика инспекторларининг аҳоли билан мулоқоти йўлга қўйилмаган, фуқаролар билан муомала маданияти пастлигича қолмоқда, аҳолининг энг муҳим муаммоларини ҳал этиш борасида фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари билан самарали ҳамкорлик таъминланмаяпти;

тўртинчидан, жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари юзаки кўриб чиқилмоқда, уларда кўтарилаётган масалалар ҳар томонлама чуқур таҳлил қилинмаяпти, мурожаатларга расмийлик учунгина жавоб берилаётгани фуқароларнинг норозилигини келтириб чиқармоқда, уларни Ўзбекистон Республикаси Президентининг Халқ қабулхоналарига ва бошқа ташкилотларга шикоят билан мурожаат этишга мажбур қилмоқда;

бешинчидан, ички ишлар органлари мансабдор шахсларининг аҳоли олдида ҳисобот бериб боришининг таъсирчан тизими, уларнинг фаолияти устидан жамоатчилик, парламент ва депутатлик назоратининг самарали механизмлари жорий этилмаган, бу эса ходимларнинг зиммасига юклатилган вазифаларни самарали бажариши учун масъулиятини ошириш имконини бермаяпти;

олтинчидан, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактикаси бўйича ишлар асосан, содир этилган ғайриқонуний қилмишларнинг оқибатларига қарши курашишдан иборат бўлиб қолмоқда, ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш, уларни содир этиш сабаблари ва

шарт-шароитларини чуқур таҳлил қилиш, аниқлаш ва бартараф этиш бўйича тизимли ва самарали чора-тадбирлар кўрилмаяпти;

етгинчидан, ўсиб келаётган авлодни бузғунчи ғоялардан химоя қилишга, ёшлар жиноий фаолиятга, авваламбор, терроризм ва диний экстремизмга жалб этилишининг олдини олишга етарлича эътибор қаратилмаяпти, ички ишлар органларининг тарбиявий ўрни сезилмаяпти;

саккизинчидан, ички ишлар органлари ходимларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизими ҳозирги талабларга жавоб бермайди, порахўрлик ва хизмат мавқеини суиистеъмол қилиш ҳолатлари ҳамон учраб турибди;

тўққизинчидан, энг янги ахборот-коммуникация технологияларини тизимга жорий этиш, ички ишлар органларини замонавий воситалар ва асбоб-ускуналар билан жиҳозлаш даражаси қониқарсизлигича қолмоқда.

Ички ишлар органлари профилактика хизматлари фаолиятини таҳлил этиш жараёнида шу маълум бўлдики, кўрсатиб ўтилган камчиликлардан ташқари фаолиятни самарали ташкил этиш ва такомиллаштиришда қуйидаги муаммо ва камчиликлар учрамоқда:

Узоқ муддатга чет элга чиққан фуқаролар билан ишлаш вазифаси деярли фақат маъмурий ҳудудларда профилактика инспекторлари зиммасида қолаётганлиги, айниқса узоқ муддатга чет элга чиқиб кетаётган фуқаролар кўп ҳолларда бу ҳақда белгиланган тартибда ҳудуд фуқаролар йиғини ва профилактика (катта) инспекторларига хабар берилмаётганлиги билан боғлиқ қийинчиликларни келтириб чиқармоқда.

жамоатчилик тузилмаларини билан ҳамкорликнинг самарали ташкил этиш имконияти чегараланганлиги;

Озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ бўлмаган жазоларни ижро этиш инспекцияси инспекторлари фаолиятининг таҳлили ҳам уларнинг ҳар бирида ўртача 2-3 мингга яқин шахслар профилактик ҳисобда тургани сабабли ушбу фаолиятда иш ҳажми кўплиги билан боғлиқ муаммо мавжудлигини кўрсатади. Ҳисобда турган шахслар билан ишлаш ҳам кўп вақт сарфланишини ҳамда ушбу соҳадаги махсус билим ва тажрибани талаб этади;

воёга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси долзарб вазифалардан бўлсада, бироқ ҳар бир ҳудудга ушбу хизмат инспекторларининг бириктирилмаганлиги.

Ушбу мақсаддан келиб чиққан ҳолда юқорида кўрсатилган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш хизматлари олдига қуйидаги вазифалар қўйилди:

– ҳудудлардаги криминоген вазиятни чуқур таҳлил этиш, ҳуқуқбузарлик ва ҳодисаларни тизимли қайд этиш, профилактик фаолиятни ташкил этишга оид зарур

ахборотларни тўплаш, дастурлаштириш, таҳлиллар асосида куч ва техник воситалардан, профилактика субъектларининг имкониятларидан самарали фойдаланиш тизимини яратиш ва унинг натижаларини таҳлил этиш;

– профилактик ҳисобга олинган, ижтимоий жиҳатдан хавфли аҳволда бўлган оилалар, муқаддам судланган шахслар билан профилактик ишлар олиб бориш, шунингдек озодликдан маҳрум этиш жойларидан озод бўлганларга ишга жойлаштиришларида амалий ёрдам кўрсатиш;

– ёшлар, айниқса вояга етмаганлар ўртасида изчил профилактик тадбирлар амалга оширилишини ташкил қилиш, шунингдек давлат ҳокимияти органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, ёшлар ташкилотлари билан ҳамкорликда уларни ишга жойлаштириш, вояга етмаганларнинг ўқиш ва ишдан бўш вақтлари мазмунли ўтишини ташкил қилиш тадбирларини амалга ошириш;

– аҳолини иш билан таъминлаш, унинг яшаш шароитини яхшилаш, ижтимоий кескинликни юмшатиш ва ҳуқуқбузарликлар содир этилишининг сабабларини бартараф этишнинг асосий шарти сифатида кичик бизнесни ривожлантиришда ҳокимият идораларига ёрдам кўрсатиш;

– диний-экстремистик йўналишлардаги ташкилот ва гуруҳ-ларнинг қонунга хилоф фаолияти иштирокчилари ва унга алоқадор шахсларни ўз вақтида аниқлаш ҳамда уларга нисбатан профилактик таъсир этишнинг комплекс тадбирларини қўллаш;

– фуқаролар ва муассасалар томонидан паспорт-виза, ўқотар қуролларни сақлаш тартиби ва қоидаларига қатъий амал қилиниши устидан назоратни таъминлаш, содир этилган жиноятларни очиқда, тергов ва суд органларига келишдан бош тортувчиларни ҳамда бедарак йўқолганларни қидиришда жиноят қидирув, тергов ходимларига амалий ёрдам кўрсатиш;

– амалдаги қонунларга асосан озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ бўлмаган жазолар (муайян ҳуқуқдан маҳрум этиш, ахлоқ тузатиш иши) ва шартли ҳукм қилинганларга белгиланган жазолар ижросини ташкил қилиш;

– ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, аҳолининг ҳуқуқий маданиятини шакллантириш ва ошириш бўйича тарғибот-ташвиқот ишларини олиб боришда халқ таълими, соғлиқни сақлаш, маданият ва жамоат ташкилотлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, шунингдек оммавий ахборот воситалари билан яқиндан ҳамкорлик қилиш ҳамда уларнинг фаолияти мувофиқлаштирилишини таъминлаш;

– ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш бўлинмалари учун кадрлар тайёрлаш, ходимларни қайта тайёрлаш тизимини такомиллаштириш, ушбу хизмат ходимларининг умумий ва махсус тайёргарлигини юқори даражага кўтаришга хизмат қилувчи таълим технологиялари ва ўқитишнинг интенсив усулларини кенг қўллаш.

Ички ишлар органлари профилактика хизматлари тизимларида амалга оширилган ислохотлар натижасида профилактика инспекторлари 2 – 2,5 минг киши яшайдиган маъмурий ҳудудда фаолият олиб борадиган бўлди. Замон талабларидан келиб чиққан ҳолда профилактика инспекторлари лавозимлари кўпайтирилди. Эндиликда профилактика инспекторлари таянч пунктларида ички ишлар идораларининг бошқа соҳавий хизматлари ходимлари ва кенг жамоатчилик вакиллари билан ҳамкорликда иш олиб борадиган бўлди.

Фойдаланиладиган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т., 2019.
2. *Шавкат Мирзиёев*. “Конституция ва қонун устуворлиги – ҳуқуқий демократик давлат ва фуқаролик жамиятининг энг муҳим мезонидир”. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 27 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси./ Халқ сўзи., 2019., № 448 (6871) Б.1-3.
3. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. Расмий нашр. – Т.: Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги, 2019.
4. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги Кодекси. Расмий нашр. – Т.: Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги, 2019.
5. Ўзбекистон Республикасининг 2010 йил 29 сентябрдаги «Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги Қонун./Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2010 й., 39-сон, 341-модда.
6. Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 майдаги «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги Қонуни.
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги ПФ-4947-сонли Фармони.
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 10 апрелдаги “Ички ишлар органларининг фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, жамоат тартибини, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда уларнинг масъулиятини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5005-сонли Фармони.